

(НИН, 13.08.2009)

Лингвисти који се баве вештачким језицима, као што су есперанто, идо или, од новијих, словио, имају основа да предлажу шта би се у тим језицима могло променити, јер су ти малобројни језици настали вештачким путем, а извесне измене кроз које су неки од њих прошли такође су, углавном, прво настајале у главама лингвиста који се тим језицима баве.

Лингвистика, ипак, има за предмет, пре свега, природне језике, а не вештачке. Зато је основни задатак лингвисте да описује, објашњава и нормира оно што већ постоји у језику, а не да тражи да се у састав и структуру језика унесе оно чега у њима нема.

Захтеви да се, у духу нечијег тумачења актуелне политичке коректности, погледа на односе међу половима, за сваку именицу мушког граматичког рода која значи занимање, јавну функцију, друштвени статус и сл. измисли и у граматичку норму уведе именица женског рода са значењем одговарајућег пола, представљају покушај насиља над језиком. Да ли ће или колико ће тај покушај успети, мање зависи од лингвистичке аргументације, јер ње у правом смислу речи ту ни нема, а више зависи од тога колико нелингвистичке околности у датом тренутку иду на руку онима који желе да нешто у граматици српског језика промене са образложењем да је постојеће граматичко стање политички некоректно. Не тако давно чудили смо се покушајима неких острашћених, политички добро позиционираних хрватских лингвиста да уведу речи војникиња, суткиња и сл., а данас смо у ситуацији да видимо да се нешто врло слично покушава и са српским језиком. Предочавају нам се стотине непостојећих именица женског рода, за које они који су те речи измислили сматрају да их треба увести у српску граматику.

Тај покушај може се ставити у шири социолошки контекст, који неки виде као глобални процес феминизирања друштвеног живота (в. НИН 30.07.2009, стр. 67), а има и сасвим јасан политички контекст, јер жене чине већину бирачког тела, које је јефтиније придобијати политичко-граматичком демагогијом (понудити им неколико стотина именица женског рода да би се осећале мање „угрожено“) уместо бољим условима за живот и рад. Ту је присутно и медијско одвлачење пажње јавности са стварних друштвених проблема на фиктивне проблеме, а постоји и психолошки моменат, јер некоме може бити примамљиво да види себе као аутора неколико стотина нових речи у српском језику, чак и када оне нису ни лепе ни живе.

Лингвисти треба да у граматикама и речницима описују оно што у језику већ постоји и што је широко заступљено у говору, а не да покушавају да у граматику и речник српског језика уведу нешто што тамо не постоји. На пример, ако се реч таксисткиња буде често употребљавала, лингвисти који се баве нормативним питањима могу да расправе да ли има довољно основа да се та реч препоручи за употребу у књижевном језику, односно да ли да се та реч унесе у граматике и речнике.

У словенским језицима именице заиста имају облике који се називају облицима мушког, женског или средњег рода, али у већини случајева облици за мушки род не значе мушки пол, нити облици за женски род обавезно значе женски пол, нити облици за средњи род значе сексуалне мањине (што би неком могло пасти на памет) нити имају било какве чврсте везе с полом. У српском као и у другим словенским језицима именички род је категорија која се одликује слабом семантизованошћу, тј. облици за род врло често нису доследно значењски разграничени јер је њихова функција пре свега формална и испољава се у конгруенцији (слагању са атрибутом и предикатом).

Граматички род се никада не односи на пол код именица које не значе нешто живо (нпр. дан, ноћ, писмо), граматички род не значи мушки или женски пол именица које значе рибе (нпр. ајкула, кит, сом), често је тако и са називима за многе птице и сисаре (нпр. врабац, кондор, камила, носорог), а у великом броју случајева ни код оних које се односе на људе. Не само да се десетине именица средњег рода односе на бића која имају пол (нпр. девојче, момче, маче, куче и сл.), него се, када је о људима реч, по вековима ствараној граматичкој структури словенских језика, облик мушког рода употребљава и онда када је пол небитан, и када би инсистирање на полу било неумесно, нпр. Студенти су дужни да долазе на предавања (наравно, мисли се на оба пола). Када је именица у субјекту, може настати проблем слагања са родом атрибута или предиката, али се у језику то решава другим средствима па се уместо неправилног Директор је дошла каже Директорка је дошла, а у службеном изражавању употреби се и нека именица женског рода, нпр. Директор Ана Марић је дошла, Госпођа директор је дошла и сл.

Врло често именице које се односе на људе употребљавамо у контексту у којем није битно којег су пола особе о којима је реч, а када је битно, нађе се начин да се и то каже, нпр. На том такмичењу наши студенти су победили у боксу, а студенткиње у одбојци на песку, или се пол искаже описно, нпр. заменицом (Она је успешан менаџер), или обликом предиката (нпр. Као директор била је врло успешна) или на неки други начин.

Када би онима који говоре српски биле потребне речи као хирургинја, стручњакиња, преводилица и сл., они би их спонтано створили не чекајући да им то неко одобри или да

им их створи неки лингвиста ма ког пола и ма какве идеолошке припадности био. Речи као учитељица, професорка, докторка, и многе друге, нису настале декретом који су припремили политички подобни лингвисти него их је народ сам створио. Такве речи су говорна и језичка реалност коју нико не оспорава.

Неке од тих именица су стилски неутралне (нпр. учитељица), друге су одлика разговорног стила књижевног језика (нпр. докторка), али језик се стално мења. Те промене треба пратити, описивати и објашњавати, а не треба их измишљати. Када су језику такве речи потребне, он их створи, а када му више нису потребне, оне нестану, постану историзми (нпр. папеса, ђакониса и сл.). Зато се не би смело тврдити да су именице женског рода за занимања, звања и сл. непотребне (што нико и не тврди), нити би се смело ићи у другу крајност и измишљати нове речи како би свака именица мушког рода имала свој женски пар. Треба поштовати реалност језика. Могуће је да ће се у српском језику број именица женског рода за занимања и звања постепено повећавати, улазећи прво у усмено изражавање и у разговорни стил, а затим и у све друге функционалне стилове српског језика, али то не треба чинити вештачки. Тај процес је за неке именице већ завршен (нпр. продавачица), неке такве именице имају стилски ограничену сферу употребе (нпр. шефица), а неке су (нпр. психологиња) својствене само језику лица које желе да употребом нових речи истакну како следе оно што се сада сматра политички коректним.

Оно што је у језику обавезно и регуларно, то је граматикализовано. Ако би наспрам сваке именице мушког рода за занимање, функцију и сл. морала постојати именица женског рода, то би значило да се у српски језик уводи нова граматичка категорија пола, односно, према дословном преводу са енглеског језика - „родне“ припадности. Ако би се наставило са започетим покушајем увођења политичког реда у граматику српских именица (у граматику се до сада нису мешали ни изразито тоталитарни режими, у правопис и лексику јесу), питање је где би се машта специјалистица за гендерну проблематику зауставила. Могло би се отворити питање да ли ће се у тексту прво писати именице мушког или именице женског рода (Ученици и ученице... или Ученице и ученици...), или ће се њихов редослед стално ротирати тако да ниједан пол не буде запостављен; да ли је политички коректно то што број именица мушког и женског рода у српском језику није сасвим једнак чак и у случајевима када именице означавају нешто што није живо и какве то има гендерне конотације; зашто именица мушког рода сто значи нешто крупније, а именица женског рода столица нешто ситније и шта то може да сугерише нашој друштвеној заједници; зашто су предикати разнородних субјеката у мушком роду (Ученици и ученице су дошли), тј. зашто се и обликом предиката не истакне женски пол именице у сложеном субјекту. Да ли ће се особе женског пола стварно боље осећати ако би се у политички подобним медијима почеле употребљавати реченице типа Студенткиње и студенти биле би и били би дужне и дужни да посећују предавања? Који бисмо граматички облик именице користили онда када не желимо да истичемо пол особе о којој је реч (што је врло често), ако облик мушког рода више не би био подобан за такву,

неутралну употребу, како се у словенским језицима одавно усталило? Списак таквих фиктивних проблема лако би било наставити, али то не би имало много смисла.

Статус жена у друштву, не само нашем него и у економски најразвијенијим земљама, заиста би се у много чему морао учинити бољим. Могло би се отворити питање о броју и улози жена у америчком сенату и у америчком друштву уопште, о статусу жена у пријатељу најдемократскије земље света Сауди Арабији, о женама у српском бизнису, политици, култури итд., о томе зашто се у Србији урушава породица, зашто у Србији скоро половина људи између 20. и 40. године живи само, зашто је скоро свака трећа мајка у Београду самохрана, зашто се у овој земљи годишње изврши више од сто хиљада намерних побачаја итд. То су за жене много важнија питања од тога да ли ће се рећи сифражеткиња, феминисткиња, лингвистица или некако друкчије. Али много је лакше, политички „коректније“ и пробитачније измишљати нове речи и тражити да се оне уведу и да се построје, живе или мртве, у униформи мушког и женског рода, уз колатералну импликацију да би они који другачије мисле могли бити конзервативни остаци ненародних снага који нам гурају клипове у точкове.

(Аутор је редовни професор Филолошког факултета у Београду)